

ლიტერატურის თეორიის პრობლემები

ივანე ამირხანაშვილი (საქართველო)

აგიოგრაფიული ციტატა

ციტატა ჟანრის იმანენტური თვისებაა, შინაგანი აუცილებლობაა, ხასიათია, რომლის გარეშე არ შედგება იდეოლოგიური რეპრეზენტაცია, არ გადმოიცემა სათქმელი.

ეს არის: ფორმით სქემატური, შინაარსით პათეტიკური, იდეურად ამალღებული ენა, რომელშიც მუდმივად თანაარსებობს თამაშის ელემენტი;

პაუზა, შესვენების ფორმა, აზროვნების მეთოდი, რომელსაც ავტომატიზებული ენიდან არტისტულ ენაზე გადავყავართ;

რაციონალური იმპულსით გაჩენილი ესთეტიკური დისონანსი, რომელიც ტეხილ რიტმს უქმნის ალქმის პროცესს;

ცერემონიული სტილისტიკა. პოზა. შესტი. ანტიქაოსი. ტექსტში შეიძლება ძირეულად არაფერს ცვლის, მაგრამ ზრდის ტექსტის ნაკითხვის ეფექტურობას. ისევე, როგორც მეტეორის გაელვება ციურ სხეულთა განლაგებას არ ცვლის, მაგრამ აღვივებს ჩვენს ინტერესს კოსმოსის მიმართ.

მას აქვს იდეალური მიზანი და რეალური შედეგი. იდეალურსა და რეალურს შორის მიმოიქცევა შინაარსი, სრულყოფილების ხარისხი.

რალაცით ვიტრაჟის ხელოვნებას მოგვაგონებს. თითქოს საიდანლაც ფერებზე შემოაქვს, მაგრამ ფერებს სახელს არ არქმევს.

აშკარად მეორეული მოვლენაა, მაგრამ შეუცვლელია, რადგან თავისუფლად ერწყმის ტექსტს, განზავდება მასში.

ალქმის თვალსაზრისით, ეს არის ტექსტის სისუსტეც და ღირსებაც, გააჩნია, როგორ განზავდება ძირითად ტექსტში – სრულად თუ ნაწილობრივ.

მსმენელსა და მკითხველზე სიტყვიერი ზემოქმედების მეთოდი, თხზვის კომპოზიციური ერთეულია. ამ „ფორმალიზმში“ არგუმენტიც იგულისხმება და ემოციური ზემოქმედებაც. ესე იგი, მასში პრაგმატიკაც არის და შეგრძნებაც. რალაცას ამტკიცებს ისე, რომ გრძნობიერების სიმებს ეხება. აქედან გამომდინარე, არსებობს სინტაგმური ბაზისი და ზესინტაგმური ბაზისი, ანუ ფრაზას, როგორც სიტყვიერ, ფორმალურ ერთეულს, მოჰყვება ემოციური, გრძნობიერი მნიშვნელობა.

მას არ აქვს მდიდარი ინსტრუმენტარიუმი, მაგრამ თვითონ არის კარგი ინსტრუმენტი ავტორის ხელში. უშუალოდ უკავშირდება ავტორის „მე“-ს, წარმოადგენს მის ექსკლუზიურ საგანს.

მისთვის არსებობს ენერგეტიკის გამოვლენის ორი გზა – ფორმალური, რომელსაც ავტორი ირჩევს და ქმედითი, რომელსაც მკითხველი გაიაზრებს. ფორმის არჩევის თვალსაზრისით, ავტორი თავისუფალია, თუმცა ცდილობს, რომ მის მიერ არჩეული ელემენტი ადვილად იქცეს ტექსტის ნაწილად, რათა ალქმისათვის მისაღები იყოს; ძნელია საავტორო სტილის დაცვა, მაგრამ ყველა ავტორს

აქვს შესაძლებლობა აირჩიოს სილამაზისა და აზრობრივი სიზუსტის მიმართულება, იმოქმედოს თავისი გემოვნების მიხედვით.

გამოკვეთილია პრინციპი: აზრი უნდა მოძრაობდეს არა მარტო ციტატიდან მკითხველისაკენ – ეს მხოლოდ ინფორმირება იქნებოდა – არამედ მკითხველიდან ციტატისაკენ, რათა გამთლიანდეს აღქმის პრინციპი.

ეს პრინციპი შორს არ არის ანტიკური რიტორიკის წესებისაგან: ავტორმა იცის „რა“ თქვას, „სად“ თქვას და „როგორ“ თქვას.

არის მასში რალაც ორატორული. და არის რალაც მანერულიც.

ციტატის გამოყენების მიზანია კონტექსტში გადმოსცეს იმაზე მეტი, ვიდრე ცალკე აღებულ ციტატას შეუძლია.

ტექსტის დანარჩენი ნაწილისაგან განსხვავებით, ციტირებულ მონაკვეთში პირობითობა გამორიცხულია. ეს არის მეტაენა, რომელიც გულისხმობს სწორ, რეალურ, პირდაპირ ტექსტს.

ციტირება რალაცით ჰგავს ჰიპნოზის ტექნიკას – სურს შენზე ზემოქმედება, სხვა მდგომარეობაში გადაყვანა.

ნაწყვეტი კონტრასტის ეფექტით. გონების სრული მოქმედება, ამონურვადი აზრი.

ფაქტორები: ურთიერთშელწევადობა ციტატასა და ძირითად ტექსტს შორის, ადაპტირების ხარისხი, ფრაზის ეფექტურობა, კონტექსტის წყობა, კონსტრუირების მოტივი.

შინაგანი შერიგება, შინაარსთა მორიგება, ფორმათა მორგება.

ციტირება ჟანრული აუცილებლობაა, რომელსაც აქვს საგნობრივ-ლოგიკური დატვირთვა: რალაცას გადმოსცემს, ამტკიცებს, ადასტურებს.

ლოგიკურ მტკიცებულებათა სისტემა ემოციურ მტკიცებულებათა სისტემად გარდაიქმნება.

ერთი შეხედვით, ციტაცია შემთხვევითობის ნიშანს ატარებს, როგორც შემქმნელობითი ფორმა, როგორც ნაწყვეტი, როგორც ფრაგმენტი, მაგრამ, ამავე დროს, ეს არის სავსებით ლოგიკური პროცესი, ტექსტის ცნობიერი მხარის ნაწილი, რეალურისა და იდეალურის, ობიექტურისა და სუბიექტურის შეხვედრის ადგილი, სადაც კონსტრუირდება იდეა და ძლიერდება ტექსტის „ლიტერატურულობის“ სტატუსი.

ის ყოველთვის ტექსტის არქეოლოგიის ზედა ფენაშია. ტექსტთან მიმართებით სიმეტრიულიც არის და კონტრასტულიც. პასიურობა არ ახასიათებს, ყოველთვის აქტიურია იქამდე, სანამ თავის თავს არ გააუფასურებს გადაჭარბებული ინტენსივობით.

ეს არის აზრის გამოთქმის აკადემიური მეთოდი, ავტომატიზებული საგანი, სქემაა, რომელიც მონაწილეობს ტექსტის ონტოლოგიის ჩამოყალიბებაში. ჟანრის კანონის მიხედვით, ის არის არა დეტალი, არამედ მნიშვნელობა. თუმცა მნიშვნელობა ერთადერთ ფაქტორად ვერ ჩაითვლება. მას აქვს დიალექტიკა, რომელიც კომპონენტთა ერთიანობის პრინციპით ხორციელდება. ფრაგმენტაციის წესით მიღებული კონსტრუქცია ფლობს მრავალმხრივი განვითარების უნარს. ეს არის

მსვლელობა ნახტომებით, გარეგანი ზემოქმედების ტექნიკა, სტილის მექანიკა. დიალექტიკური ბუნების გამოვლინება სისავსის პრეტენზიით.

არის მასში ემპირიულიც და არის სპეკულატიურიც, რეალობისგან განყენებული, პრაქტიკისგან მოწყვეტილი. პირდაპირი მნიშვნელობის გაცხადების შემდეგ ხსნის ალქმის ასოციაციურობის ველს. ზრდის ფსიქოლოგიური ზემოქმედების მოტივაციას.

ხორციელდება აზროვნების ფორმულირება, რომლის მიზანია სილამაზე: აზრი გამოითქვას ეფექტურად და მოახდინოს მკითხველზე ზემოქმედება.

აგიოგრაფიული ციტატა ფორმით უფრო სამეცნიერო შემეცნებას უახლოვდება, ვიდრე მხატვრულს. მისი გამოყენების მიზეზი და მოცულობა ავტორის დასაადგენია, მაგრამ არის შემთხვევები, როდესაც ამას ნაწარმოების ტექსტი მოითხოვს. „ევსტათი მცხეთელის მარტივობაში“ ორი თავი უკავია სამოელ არქიდაკონის, „რჩულის მეცნიერის“, სიტყვას, რომელიც წარმოადგენს ბიბლიის სინოფსისს, მოკლე თხრობას, ძველი და ახალი აღქმის ძირითადი მოვლენების გადმოცემას. ეს არის გავრცობილი, გიგანტური ციტატა, რომელშიც ჩასმულია მოკლე ციტატები.

ციტატა ციტატაში!

ამ სიტყვათშეთანხმებაში შეგვიძლია დავინახოთ იმაზე მეტი, რასაც ის აღნიშნავს. ერთი შეხედვით, სიტყვების თამაშია. უფრო ფართოდ თუ შევხედავთ, შემთხვევითი ფრაზა სულაც არ არის, მეტიც, კონცეფციური ფორმულაა: დავაკვირდეთ, აგიოგრაფიის ჟანრი ხომ ფაქტობრივად ციტატაა ბიბლიის იდეური სისტემიდან.

მიკროკოსმოსი როგორც მაკროკოსმოსის ციტირება. თუმცა ეს მაინც იდეის სფეროს განეკუთვნება. ჩვენ უფრო პრაქტიკული სფერო გვანტიერესებს, საზღვრები, რომელშიც მწერლის „ძალაუფლება“ ვრცელდება.

შუა საუკუნეების ლიტერატურაში იდეების სესხება-გადაღება ხდება ისე, რომ შეიძლება ერთმა ავტორმა არ დაიმონმოს მეორე ავტორი, მაგრამ წმიდა წერილის მითითება სავალდებულოა. ასეა აგიოგრაფიაშიც. კანონიკური, ბიბლიური ციტაცია ნორმატიული პროცესია.

„წერილ არს“. როდესაც ამ გამოთქმას მოჰყვება ფრაზა, იცი, რომ ეს არის კანონიკური აუცილებლობა, ფორმულა, რომელიც წესის საზღვრებში ანუ სისტემაში მოაქცევს აზრს.

ამავე დროს, ბიბლიური რეალია ხელს უწყობს იდეალურის წარმოდგენას. პრაქტიკა ეხმარება თეორიას. მაგალითად, იოანე საბანისძე ბიბლიურ „ნელსაცხებელს“ უწყვილებს აბოს პროფესიას – „მენელსაცხებლე“ და შედეგად ლებულობს არტეფაქტს, რითაც წარმოაჩენს, ზრდის და აღრმავებს მონამის ღვანლსა და მის მნიშვნელობას. კერძოდ, აბო თბილელი საპყრობილეში ზეთისცხების შემდეგ ამბობს: „მაშინ სადამე ვიყავ თვით მენელსაცხებლე, კეთილად შემზადებულ სულნელთა მათ საცხებელთა, ხოლო ესე საცხებელი დღედ დაფლვისა ჩემისა არს, ამიერთგან არლარა ვიცხო განქარვებადი ესე მწირობისა ჩემისა ზეთი, არამედ ვითარცა „ქებასა შინა ქებათასა“ ბრძენმან სოლომონ მასწავა მე: „სულნელებასა ნელსაცხებელთა შენთასა ვრბიოდი“ (ძეგლები 1963: 69).

სტილიზაციისა და პოლიფონიის საკითხებზე მსჯელობისას საინტერესო დაკვირვებას გვთავაზობს მიხაილ ბახტინი. მისი აზრით, მწერალს შეუძლია სხვისი სიტყვა საკუთარი მიზნებისთვის გამოიყენოს. ამ დროს სიტყვაში, რომელსაც აქვს თავისი საგნობრივი ინტენცია, ჩანაფიქრი, დებს ახალ ინტენციას. ერთ სიტყვაში ჩნდება ორი ინტენცია, ორი ხმა (Бахтин 2000: 85).

მიხაილ ბახტინის თეორიის განხილვისას იულია კრისტევა ყურადღებას მი-აქცევს ერთ მნიშვნელოვან საკითხს, კერძოდ, იმას, რომ ტექსტის სივრცეში სიტყვის სტატუსი განისაზღვრება ჰორიზონტალური და ვერტიკალური განზომი-ლებებით: ჰორიზონტალური სტატუსით – სიტყვა არის როგორც ავტორის, ისე მკითხველის (მსმენელის) საკუთრება; ვერტიკალური სტატუსით – ნაჩვენებია სიტყვის მიმართებანი სხვა ლიტერატურულ ტექსტებთან; სადაც, რომელიღაც მომენტში ჰორიზონტალური ღერძი (სუბიექტი – მიმღები) და ვერტიკალური ღერ-ძი (ტექსტი – კონტექსტი) ერთმანეთს თანხვდება და ამ თანხვედრაში იკვეთება მთავარი:

ყოველი სიტყვა (ტექსტი) წარმოადგენს ორი სიტყვის (ტექსტის) ისეთივე გადაკვეთას, სადაც შეიძლება ერთი სიტყვის (ტექსტის) ნაკითხვა.

აქედან დასკვნა: „ნებისმიერი ტექსტი ციტატების მოზაიკისგან შედგება, ნებისმიერი ტექსტი არის რომელიღაც სხვა ტექსტის ათვისებისა („შენთვისა“) და ტრანსფორმაციის შედეგი“ (Кристева 2000: 429).

ციტატების მოზაიკა და ტრანსფორმაცია: აგიოგრაფიის კომპოზიციური ფორმულა. ნიშანდობლივი მაგალითი – „წმიდა ნინოს ცხოვრებაში“ არის ეპიზოდი, როდესაც წმ. ნინო, ქართლს მომავალი, აიღებს ლოდს, დაიდებს თავქვეშ და ძილში გამოეცხადება იესო ქრისტე; აქ პირდაპირ არის გადმოტანილი „დაბადების“ ეპი-ზოდი, როდესაც იაკობი, ბერშებიდან ხარანს მიმავალი, აიღებს ლოდს, დაიდებს თავქვეშ და ძილში გამოეცხადება უფალი.

„წმიდა ნინოს ცხოვრება“: „და მოვიღე ლოდი ერთი და დავიდვე სას-თუნლად...“ (ძეგლები 1963: 116);

„დაბადება“: „[იაკობმა] აიღო ერთი ლოდი... დაიდო სასთუმლად...“ („დაბადება“ 28, 11).

უდავოა ციტაციის რიტუალურ-ცერემონიული ხასიათი. ამავე დროს, მას აქვს, ასე ვთქვათ, ტექნიკური ფუნქციაც – ქმნის კალაპოტს, რომელშიც თხრობა მიედინება.

საბოლოოდ, ციტატის გამოყენების წესი ოთხ ფაქტორზე დაიყვანება:

იმპულსი – ერთფეროვნების თავიდან აცილება;

მიზეზი – ინდივიდუალიზმი;

მიზანი – სააზროვნო სივრცის გაფართოება;

შედეგი – ორიგინალურობა.

ციტატის გამოყენების ტრადიცია ამტკიცებს, რომ აგიოგრაფიაში ძირითა-დი მხატვრული ამოცანა ხორციელდება სიტყვის მეშვეობით, რომელიც ფასე-ულობათა სამყაროში გზის გაგნების ერთადერთ ინსტრუმენტად არის მიჩნეული.

დამონმებანი:

- Dzveli K'artuli *Agiograpiuli Lt'rat'uris dzeglebi*. T'.1. Ilia Abuladzis Khelmdzgvanelobita da Redaktsiit. Tbilisi: sakartvelos metsnierebata akademiis gamomtsemloba, 1963 (*ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები*. ტ.1. ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით. თბილისი: საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, 1963).
- Bakhtin, M. M. *Sobranie Sochineniy*. T.2. M.: "russkie slovari", 2000 (Бахтин, М. М. *Собрание сочинений*. т.2, М.: "Русские словари", 2000).
- Kristeva, J. *Bakhtin, Slovo, Dialog i Romam. Ot Strukturalizma k Poststrukturalizmu. Francuzskaia Semiotika*. M.: "Progress", 2000 (Кристева, Ю. *Бахтин, слово, диалог и роман. От структурализма к постструктурализму. Французская семиотика*. М.: "Прогресс", 2000).

Ivane Amirkhanashvili
(Georgia)

Hagiographic Citation

Summary

Key words: quotation, text, principle, idea, effect.

Citation is an immanent property of a genre, inner necessity, character without which ideological representation does not occur, the idea is not rendered.

It is schematic by form, pathetic by content, ideologically elevated language in which an element of game constantly coexists;

the pause, the form of interval, the thinking method which transfers us from automatized language to literary language;

an aesthetic dissonance emerged by rational impulse which creates broken rhythm to the reception process;

ceremonial stylistics. Pose. Gesture. Antichaos. Perhaps this does not substantially change anything in the text but increases the efficiency of reading the text. As well as the flash of meteor does not change the position of the celestial bodies but excites our interest in the cosmos.

It has an ideal goal and real outcome. The content, degree of perfection moves between the ideal and real.

It reminds us something like the art of stained glass. As if it also brings colors from somewhere but does not name them.

It is obviously a secondary phenomenon but irreplaceable because it merges freely with the text.

From the viewpoint of reception it is the weakness of the text and at the same time its merit, it depends on how it is merged in the text – fully or partially.

This is a method of verbal action on the listener and reader, compositional unit of the writing. This “formalism” implies both argument and emotional impact. Thus, there are both pragmatics and feeling in it. It proves something that touches feelings. Hence, there exists syntagmatic basis and supersyntagmatic basis, i.e. the phrase as verbal, formal unit is followed by emotional, sensual meaning.

It does not have rich tools but it itself is a good instrument in author’s hands. It is directly linked to the author’s “personality”, represents its exclusive subject.

For him there exist two ways of manifestation the energy – formal chosen by the author and active understood by the reader. The author is free in choosing the form, but tries that the element chosen by him become a natural part of the text to be acceptable for reception. It is hard to preserve the author’s style but every author has possibility to choose the aesthetics and the accuracy of meaning content and act according to his taste.

The following principle has been highlighted: the thought must move not only from citation to the reader – this would be only the transfer of information – but from the reader to citation in order for the process of reception to become integral.

This principle is not far from the rules of antique rhetoric: the author knows what to say, where to say and how to say.

There is something oratorical in it and also something mannered.

The purpose of using the citation is to render in the context more than separately taken citation can.

Unlike the rest part of the text, conventionality is excluded in the cited passage. It is a meta language which implies straight, real, direct text.

The citation is something like the technique of hypnosis, willing to act upon you, transfer to another state.

The passage has the effect of contrast, full action of mind, exhausting thought.

The factors are: interpenetration between the citation and the body text, the degree of adaptation, efficiency of phrase, setting of the context, motif in constructing.

Citation is the necessity of a genre which has subject-logic loading: renders, proves and confirms something.

At first glance citation bears an accidental sign, as a reduced form, as a passage, as a fragment but at the same time it is quite a logical process, part of the conscious side of the text, a meeting point of real and ideal, objective and subjective, where an idea is constructed and literary status of a text is enhanced.

It is always in the upper layer of the text archeology. In relation to the text it is symmetric and contrasting. Passivity is not inherent, always active until not devalue itself with excessive intensity.

This is academic method of expressing the thought, automated subject, scheme which takes part in the formation of the ontology of the text. According to the genre rule, it is not a detail but meaning. However, the meaning cannot be considered the only factor. It has dialectics which is realized by the principle of unity of the components. A construction obtained by means of fragmentation has an ability of multifaceted development. It is

a development by leaps, a technique of outward action, mechanics of style, manifestation of the dialectic nature with a claim of fullness.

It has both empiric and speculative, detached from the reality, separated from practice. After clarification of the direct meaning, it starts associative reception, increases motivation of psychological action.

The formation of thought takes place which aims to attain the beauty: express an idea effectively and make an impact on the reader.

By form hagiographic citation approximates to the scientific cognition rather than literary. The reason of its use and the size is to be determined by the author but there are instances when the text of composition requires this.